

رسالة محمد

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی گروه روابط بین الملل

پایان نامه دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)
گرایش سیاست بین الملل

عنوان:

بررسی تاثیر اندیشه های سلفی بر گسترش افراط گرایی اسلامی
مطالعه موردی مدارس اسلامی پاکستان
(الفکرالسلفی او انحراف الحنبلی)

استاد راهنما:

دکتر محمد توحید فام

استاد مشاور:

دکتر محبوبه پاک نیا

پژوهشگر:

رضا رستگاران

تیر ماه ۱۳۹۱

تقدیر و تشکر

پس از حمد و ثنای الهی و شکرگزاری از نعمات بی حد و حصر حضرت باری خاصه نعمت فکر و قلم، به طور قطع در پاسخ به این سوال خداوند تبارک و تعالی که می فرماید؛ "هل جزاء الاحسان الا الاحسان" باید پس از شکر حضرتش، به تمامی عزیزانی که در تهیه و تدوین این پایان نامه به اینجانب، یاری رسانده اند، احسانی فراتر روا دارم، اما همین بزرگ روحان کریم، که بدون هیچ چشم داشتی چراغ راهم شدند خود آگاهند که جبران لطف عظیمشان از عهده شانه های تکیده این دانشجوی بی بضاعت خارج است. بزرگانی همچون استاد راهنمای موقرم جناب آقای دکتر محمد توحیدفام که در مواجهه با هر بن بست، با طیب خاطر اوقاتش را از آن خود می کردم و با پشت کاری افزون تر به ادامه کار می پرداختم. استاد مشاور محجوبم سرکار خانم دکتر پاک نیا که در طول این مدت همواره از توصیه هایشان بهره بردم. مسئولان و متولیان کتابخانه معاونت سیاسی سازمان صدا و سیما و کتابخانه دانشکده علوم سیاسی که با سعه صدر در جمع آوری منابع و کتب به اینجانب یاری رسانده و این حقیر را الی الابد مرهون زحمات خویش ساختند.

و در پایان، سپاسگزار **همسر فداکار و دختر عزیزم** هستم که در طول این مدت، صبورانه و بی ادعا محیط آرامی را برای تدوین این پایان نامه فراهم ساختند.

این پژوهش که به منظور افشای هویت افراط گرایان و موهنان به ساحت مقدس دین مبین اسلام استوار گشته است، تقدیم می شود به محضر علی بن ابیطالب علیه السلام، بزرگ مردی که نه تنها از حق خویش باز ماند، بلکه جهان اسلام از راهنمایی اسلامشناسی چون او محروم و دست خوش نادانی های اهل هوی گردید و همچنین تقدیم می شود به روح شهیدانی که بدون کوچکترین تعرض و اهانتی به سایر ادیان و اندیشه های دینی، تنها به گناه استقامت بر صراط مستقیم و پیروی از آن امام همام، به خاک و خون کشیده شده و خواهند شد.

بارالها؛ شر اشرار، کج فهمان و منافقین از امت پیامبر خاتم، صلی الله علیه و آله را که با تحریف دین تو، به مطاع ناچیز دنیا و توهمات اذهان تاریک خود، بیش از جان هم کیشانشان بها می دهند، به خودشان باز گردان و مظلومان امت را بر سبیل هدایت و رشاد استوار گردان.

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانف رضا رستگاران دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۹۰۶۶۶۷۰۶۰۰ در رشته روابط بین الملل که در تاریخ ۱۹ تیر ۱۳۹۱ از پایان نامه خود تحت عنوان "بررسی تاثیر اندیشه های سلفی بر گسترش افراط گرایی اسلامی (مطالعه موردی مدارس اسلامی پاکستان)" با کسب نمره نوزده و نیم و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانف بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب آنرا بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانف مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: رضا رستگاران

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۹ تیر ۱۳۹۱

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل آقای رضارستگاران از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره نوزده و نیم (۱۹/۵) و درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده علوم سیاسی

این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشکده تهیه شده است

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی

کد واحد : ۱۰۱

کد شناسایی پایان نامه :

عنوان پایان نامه : بررسی تاثیر اندیشه های سلفی بر گسترش افراط گرایی اسلامی (مطالعه موردی مدارس اسلامی پاکستان)

نام و نام خانوادگی دانشجو : رضا رستگاران

تاریخ شروع پایان نامه : ۱۳۹۰/۸/۳۰

شماره دانشجویی : ۸۹۰۶۶۶۷۰۶۰۰

تاریخ اتمام پایان نامه : ۱۳۹۱/۴/۱۹

رشته تحصیلی : روابط بین الملل

استاد راهنما : جناب آقای دکتر محمد توحیدفام

استاد مشاور : سرکار خانم دکتر محبوبه پاک نیا

آدرس و شماره تلفن : بلوار کشاورز خیابان شهید عبدالله زاده شماره ۱۵ تلفن همراه ۰۹۱۲۲۱۲۷۰۲۳

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده): سلفیگری یکی از مهمترین وقایع تاریخ است که فراز و نشیب بسیاری شاهد بوده و توانسته است در بین همه توده ها با استفاده از شعار بازگشت به اصول اولیه، در مقاطعی از تاریخ تاثیرات فراوانی بر جای گذارد. این نحله همچنین یکی از مهمترین و خطرناکترین رویدادهای ایدئولوژیک تاریخ اسلام است که با ادبیات فقهی و کلامی خود تاکنون توانسته است، جریانهای سیاسی سلفی را در اشکال نوین باز تولید نماید. اگر بپذیریم که قوانین حاکم بر بخشی از اسلام اهل سنت در حال حاضر، همان آموزه های سلفی است که ارتباطی با سلف صالح ندارند، میتوان به این نتیجه رسید که اولاً؛ سلفیان تندرو در میان نگرانیهای مسلمانان صلح طلب در حال تجدید قوا هستند و ثانیاً؛ احیای سلفی گری و باز تولید این جهل به زودی، برای جهان اسلام گران تمام خواهد شد. در این پژوهش ضمن تمایز میان فرقه های مختلف مسلمان سنی مذهب، با غور در مدارس اسلامی پاکستان، میزان تاثیر پذیری طلاب دینی از اندیشه های سلفی بررسی و با اکابر سلفیه آشنا خواهیم شد. چگونگی ظهور سلفیه، نضج و توسعه مدارس اسلامی پاکستان، باورهای سلفیان، تکفیر و بدعت، جهاد، ضدیت با غرب و مدرنیته، صدور فتاوی فتنه انگیز و... که همگی دلالت برگزشتن از مرز اعتدال دارند، موضوع این مقاله خواهد بود.

تاریخ و امضاء

مناسب نیست

نظر استاد راهنما : برای چاپ در پژوهش نامه دانشکده مناسب است

فهرست مطالب

چکیده..... ۱

فصل اول : کلیات

۱-۱ طرح مساله یا تعریف موضوع..... ۳

۲-۱ اهمیت و انگیزه انتخاب موضوع..... ۴

۳-۱ اهداف و ضرورت های پژوهش..... ۶

۴-۱ پیشینه تحقیق..... ۷

۵-۱ سوال اصلی تحقیق..... ۸

۶-۱ فرضیه تحقیق..... ۸

۷-۱ تعریف اصطلاحی مفاهیم..... ۹

۸-۱ متغیرهای تحقیق..... ۱۹

۹-۱ قلمرو پژوهش..... ۱۹

۱۰-۱ ابعاد نوآوری پژوهش..... ۲۰

۱۱-۱ موانع پژوهش..... ۲۰

۱۲-۱ روش پژوهش و ابزارگردآوری اطلاعات..... ۲۱

۱۳-۱ سازماندهی پژوهش..... ۲۱

فصل دوم : مبانی نظری پژوهش

مقدمه..... ۲۲

۱-۲ ایدئولوژی و نظام های ایدئولوژیک..... ۲۵

۲۸	۲-۲ نظریه بنیادگرایی
۳۵	۳-۲ بنیادگرایی دینی
۳۸	۴-۲ بنیادگرایی اسلامی
۴۱	۵-۲ بنیادگرایی اسلامی افراطی
۵۱	۶-۲ پاکستان و بنیادگرایی افراطی

فصل سوم : سیری در تاریخ سلفیه

۵۸	مقدمه
۵۹	۱-۳ آغاز انحراف در جهان اسلام
۶۹	۲-۳ پیشوایان سلفیه
۸۴	۳-۳ آشنایی با برخی جریان‌های ظاهرگرا
۸۸	۴-۳ انشقاق در مثنی سلفیه
۹۶	۵-۳ متاخرین از اکابر سلفیه

فصل چهارم : رسوخ سلفیه به قرن بیست و یکم

۱۰۰	مقدمه
۱۰۵	۱-۴ مراجعه بدون واسطه به قرآن و حدیث
۱۰۷	۱-۱-۴ اکتفا به ظواهر و پرهیز از تاویل و اجتهاد
۱۱۰	۲-۱-۴ عقل‌گریزی و جمود فکری
۱۱۷	۳-۱-۴ منع نگارش احادیث و روایات
۱۱۹	۴-۱-۴ رواج خرافات و اسرائیلیات
۱۲۴	۲-۴ مرجعیت سلف در امور دین و دنیا
۱۳۰	۳-۴ ظهور عقاید جدید در فقه اهل سنت
۱۳۱	۱-۳-۴ اتهام بدعت، شرک و ارتداد به سایر مذاهب اسلامی
۱۳۶	۲-۳-۴ تکفیر اندیشه و منش غیرسلفی
۱۴۰	۳-۳-۴ اجرای خشن برداشت‌های دینی و حدود اسلامی
۱۴۸	۴-۴ جهاد در عصر حاضر

فصل پنجم : مدارس اسلامی پاکستان

۱۷۰.....	مقدمه
۱۷۲.....	۱-۵ جغرافیای سیاسی پاکستان.....
۱۷۷.....	۲-۵ افراط گرایی در مدارس اسلامی.....
۱۸۹.....	۳-۵ نفوذ سلفی گری در مدارس اسلامی.....
۲۰۱.....	۴-۵ مهم ترین گروه های افراطی پاکستان.....
۲۱۱.....	نتیجه گیری
۲۲۰.....	پیشنهادها
۲۲۳.....	فهرست منابع
۲۳۳.....	چکیده انگلیسی

چکیده

ظهور سلفی گری یکی از مهمترین وقایع تاریخ است که فراز و نشیب بسیاری را شاهد بوده و توانسته است با استفاده از جذابیت هایش در بین تمامی ادیان و توده ها، با شعار بازگشت به اصول اولیه، در برهه هایی از تاریخ تاثیرات فراوانی بر جای گذارد. شکل گیری سلفی گری همچنین یکی از مهمترین رویدادهای ایدئولوژیک تاریخ مسلمانان به شمار می آید، که توانسته است با ادبیات فقهی و کلامی، نیاز به گرایش ها و جریان های سیاسی سلفی را در اشکال امروز باز تولید نماید. بنابراین یکی از خطرناک ترین تهدیدات جهانی اسلام رویکرد خاصی از اسلام گرایی است که با عنوان "سلفی گری" معرفی می شود. چندی پیش و در بحبوحه انقلاب مصر، تعدادی از رهبران سلفی این کشور، "دموکراسی" را کفر خوانده و خواستار احیای نظام بیعت در انتخاب خلیفه مسلمین شدند. در کنفرانس انتخاباتی منطقه البراجیل در جیزه، عادل عزازی گفت: «دموکراسی یا آنچه که از آن به حکومت ملت بر کشور تعبیر می شود کفر به خداست، قوانین اسلامی که در عربستان اجرا می شود در کاهش جرایم موثر بوده و این امر باید مورد توجه ما نیز باشد.» اگر بپذیریم که قوانین حاکم بر عربستان همان آموزه های سلفی و وهابی است که هیچ ارتباطی با سلف صالح ندارند، باید گفت؛ سلفیان در حال تجدید قوا هستند و مایه نگرانی مسلمانان میانه رو و صلح طلب، چرا که این باز تولید جهل، برای جهان اسلام گران تمام خواهد شد.

با توجه به مواجهه جدی نظام بین الملل با موضوع افراطیون مسلمان که از سوی رسانه ها و سیاسیون غربی بنیادگرا نام گذاری شده اند و اهمیت روشن شدن زوایای پنهان خشونت ورزی و افراط گرایی، این پایان نامه مشخصا به موضوع افراط گرایی و نفوذ اندیشه های سلفی تندرو، بر رفتار سیاسی گروهی از مسلمانان می پردازد که در عمل به فرائض دینی به وجه سیاسی دین، مطابق

با تفاسیر و آراء اسلاف خود توجه بیشتری می کنند و با استفاده از منابع مالی برخی کشورها و بعضا انگیزه های سیاسی به خشونت و ترور متوسل می شوند.

امروزه همچنین در سایه تعریف آشفته ای که از مفهوم اهل سنت ارائه می شود، جریان های سلفی واژه سلف را مصادره به مطلوب کرده و حتی مفهوم اهل سنت را عمدتاً در تقابل با شیعیان به کار می برند. بنابراین ضمن هشدار درباره یکسان انگاری سلف گرایی و سلفی گری و تاکید بر تمایز بین جریان سلفی تندرو با اهل سنت و فرق اسلامی، واضح است که باید حد فاصل این مفاهیم و جریانات را در مبانی و ایده های پایه ای ایشان جستجو کرد. در این پژوهش ضمن تمایز میان فرقه های مختلف مسلمان سنی مذهب، با غور در مدارس اسلامی پاکستان و نحوه آموزش تعلیمات مذهبی در این مدارس، میزان تاثیرپذیری طلاب دینی از اندیشه های سلفی بررسی و پیش از آن با اکابر سلفیه آشنا خواهیم شد.

چگونگی ظهور سلفیه، نحوه نضج و توسعه مدارس اسلامی پاکستان، باورهای سلفیان، موضوع تکفیر، مسئله بدعت، ارائه تفسیری خاص از مقوله جهاد، ضدیت با غرب و مدرنیته، صدور فتاوی فتنه انگیز و ... که همگی دلالت بر گذشتن از مرز اعتدال و میانه روی در این مسلک دارند، به حول و قوه الهی موضوع بحث این مقاله خواهد بود. امید است این کوشش چراغ راهی برای پویندگان راستین مسیر پرخطر و طولانی، صلح طلبی و انسانیت مداری باشد.

" اکبر عدو للاسلام جاهل یکفر الناس "

ابن رشد می گوید: «بزرگترین دشمن اسلام، جاهلی است که مردم را تکفیر می کند»

فصل اول : کلیات

۱-۱- طرح مساله یا تعریف موضوع

اغلب اسلام گرایان جهان بر این مسئله اتفاق نظر دارند که دین اسلام برای اداره جوامع در همه مکانها و زمانها از جامعیت لازم و کافی برخوردار است و نیز آموزه های غیر دینی و غیراسلامی، بسیاری اوقات موجبات گمراهی و ضلالت امت اسلامی را فراهم کرده و بیضه اسلام را به خطر انداخته است. بنابراین از منظر جامعه شناسی سیاسی حرکت های اسلام خواهانه از سوی تمامی جریانات اسلامگرا توجیه شده است، اما روشهای دست یابی به قدرت و حکومت و برقراری نظام اسلامی به تعداد فرقه ها و گرایش های موجود، متفاوت و متکثرند. از اسلام گرایان صلح طلب و مردم سالار گرفته تا میانه روها و تندروها در اکثر کشورهای مسلمان آسیا، خاورمیانه و کشورهای عربی.

در عصر ما، مسلمانان اویغوری در چین کمتر از سلفیان و وهابیان و تکفیریان عربستان و پاکستان مسلمان نیستند، همچنان که صوفیان طریقت های مصری نیز به اندازه خوجه های لندن به اسلام اعتقاد دارند، سایر فرق اهل سنت و شیعیان نیز مسلمانند و آرام، پس افراط گرایان مسلمانانی که خود را سلفی می دانند چه می گویند و از کجا ریشه دوانیده اند؟

برای پاسخ به این پرسشها، اگر بطور مثال از علل خشونت گرایی در جمهوری اسلامی پاکستان سوال شود، بی درنگ از مدارس اسلامی این کشور به عنوان عاملان و آمران خشونت سخن

به میان خواهد آمد، مدارسی که عمیقاً متأثر از اندیشه های وهابی و آراء محمد ابن عبدالوهاب و پیشتر از او اندیشه های واپسگرایانه سلفی هستند. مرده ریگی که نه تنها جهان غرب و عرب، بلکه بشریت را از افکار انعطاف ناپذیر و یک سویه نگر خود در هر اسی عمیق، سرگردان رها کرده و در باز تولید خشونت و ترور پیشرفتی سریع و اعجاب آور داشته است. به گونه ای که در کشوری که چند سالی است از یوغ کمونیسم رها شده به یکباره گروهی سلفی با ایجاد رعب و وحشت بنای بازگشت به اصول اسلامی را می گذارند! چندی پیش دادستانی کل قزاقستان اعلام کرد، گروهی تندرو که مسئولیت دو انفجار در آتیرائو را به عهده گرفته است، در صدد جهاد در این کشور است. نور دولت سوییندیکف سخنگوی دادستان کل قزاقستان می گوید: «تحقیقات نشان داد که گروه جند الخلیفه در انفجارهای شهر آتیرائو دست داشته است.» گروهی که تابستان ۲۰۱۱ با همکاری سه قزاق برای جهاد در خاک قزاقستان تشکیل شد و مسئولیت انفجارهای هفته گذشته را بعهده گرفت. (واحد مرکزی خبر، ۱۸ آبان ۱۳۹۰)

حمله به برج های سازمان تجارت جهانی و پنتاگون، انفجار هتل ماریوت و هتل تاج محل، ترور دیپلمات های ایرانی در پاکستان، حمله به تجمعات مذهبی شیعیان در عراق، ایران و پاکستان، انفجار در مترو لندن و صدها فاجعه تروریستی دیگر این سوال را مطرح می سازد که علیرغم تاکید کتاب آسمانی مسلمانان به رجحان صلح بر جنگ و خون ریزی (نساء ۱۲۸، انفال ۱ و ۶۱، ممتحنه ۸ و ۹، بقره ۲۰۸) و اجباری نبودن دین (بقره ۲۵۶)، چرا اندیشه های رهبران و پیروان سلفیه که داعیه تابعیت محض از تعالیم ناب اسلام را دارند، منجر به افزایش خشونت، افراط گرایی، تعصبات مذهبی، فرقه گرایی و تحمیل قرائت های خود ساخته از دین می شوند؟ بنابراین بررسی میزان تاثیرپذیری افراط گرایان مسلمان از اندیشه های سلفی که غالباً دانش آموخته مدارس اسلامی پاکستان هستند، موضوع این پژوهش خواهد بود.

۱-۲- اهمیت و انگیزه انتخاب موضوع

این موضوع در حالی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است که قاطبه مسلمانان عالم نه تنها در عسرت و مضایقت بسر می برند بلکه هراز گاهی به اتهاماتی همچون بنیادگرایی، رادیکالیسم، افراط گرایی، تندروی و یا سلفی گری به حق یا ناحق به تیغ تکفیر و تنبیه در مسلخ بی فرهنگی عده ای

قشری نگر ذبح می شوند، بدون آنکه خود در تکوین چنین شرایط تاریکی دخالت داشته باشند. شرایطی که بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر رو به وخامت نهاده و قریب به ۲ میلیارد مسلمان در سراسر دنیا را که تنها عده قلیلی از آنان در قالب پیروی از افکار سلف به خشونت روی آورده اند، به خاک مذلت نشانده است.

در عربستان، مصر، لیبی، یمن، تونس، سوریه و بحرین مخالفت های مردمی با امرای عرب در جریان است و در اکثر قریب به اتفاق این کشورها، سلفیان در تکاپوی بدست گیری قدرت یا تاثیرگذاری برآندند. در اولین انتخابات پارلمانی مصر بعد از مبارک در ۱۹ مارس ۲۰۱۱، حزب سلفی نور پس از اخوان المسلمین حائز بیشترین آراء شد به گونه ای که اینک اخوانها برای تشکیل پارلمان و دولت مجبور به ائتلاف با سلفی ها هستند. پادشاهان عربستان، قطر، اردن و کویت پس از شورش هایی محدود از بیم تاثیر گرفتن از جنبش های عربی به تغییرات گردن نهاده اند، سودان تجزیه شد و سومالی در قحطی، گرسنگی و جنگ غوطه ور است. افغانستان و عراق آماج درگیری میان غرب و اسلام گرایانند و پاکستان کماکان آوردگاه فرقه هاست و خون از ایوان این کشور جاری است.

فتنه انگیزی برخی نیز مزید بر علت شده و در نقاطی از جهان اسلام با تبلیغات تفرقه انگیز مسلمانان به جان هم افتاده اند. در سودان، عربستان و برخی کشورهای سنی مذهب عربی، ورود نوعی تفنگ اسباب بازی چینی احساسات ضد شیعی را برانگیخته است. با فشار ماشه این اسباب بازی که مشخص نیست چگونه به این کشورها راه یافته، صدای ضبط شده ای می گوید: «قو، قو، اضر ب عایشه» (عایشه را بکش) سعد احمد سعد نویسنده سلفی و عضو اتحادیه علمای سودان که در روزنامه پر شمارگان الانتباهه ستون ثابت دارد، با درج مطلبی درباره این اسباب بازی، ایران را متهم کرده که به چین پول داده است تا این اسباب بازی را برای ضربه زدن به اعتقادات جوانان سنی مذهب جهان تولید کند. وی از همه سنی ها خواسته تا در مقابل این توطئه رافضی ها (شیعیان) محکم بایستند. (واحد مرکزی خبر، ۱۹ مهر ۱۳۹۰)

به نظر می رسد باید پایانی برای این اوضاع تاریک و نامطمئن کشورهای اسلامی بویژه در خاورمیانه جستجو کرد و یا لاقط شرایط و عواملی که منجر به این وضعیت شده اند باید مشخص شوند، چراکه حتی تصور سلطه کسانی که با تفاسیر مجعول از دین و مبانی اعتقادی، ترور و خشونت

را تقدیس می کنند برای جامعه جهانی و مسلمانان دهشت آفرین است. شاید آیندگان بتوانند برای نجات جهان که بی شک از این گونه جریانات بیش از پیش متاثر خواهد شد چاره ای بیاندیشند.

۳-۱- اهداف و ضرورت های پژوهش

۱-۳-۱- اهداف نظری

در این پژوهش هدف های علمی و نظری اولاً شامل شناخت ریشه های افراط گرایی دینی به عنوان معضل اصلی جهان اسلام است و ثانیاً مطالعه میزان تاثیرگذاری اندیشه های سلفی بر تندرویها، فرقه گرایها و رادیکالیسم است چرا که اولاً عده ای با اختلاط الفاظ و تعابیر فوق تفاوت اسلام گرایی، بنیادگرایی و افراط گرایی را نادیده گرفته اند و عده ای نیز این رفتار سیاسی گروه های اسلام گرا را عکس العملی در برابر غرب می دانند و معتقدند اگر جهان غرب از مداخله در امورکشورهای مسلمان دست بردارد، شاهد عملیات تروریستی و واکنش های افراطی در جهان خواهیم بود.

۲-۳-۱- اهداف کاربردی

از آنجاکه جهان همواره شاهد رشد قارچ گونه جریان های سلفی، وهابی و تکفیری است، هدف کاربردی از پرداختن به این موضوع یافتن راهکارهایی برای مقابله جدی با پدیده بنیاد گرایی در همه اشکال آن به ویژه بنیادگرایی اسلامی افراطی در سراسر جهان می باشد. خطر کاربرد نابجای اصطلاح بنیادگرایی اسلامی دغدغه دیگری است که در این پایان نامه به آن توجه شده است. این خطر چیزی است که ممکن است از پس آن گرایش های گوناگون بازگشت به خویشتن مسلمانان نیز یکدست و یکپارچه تلقی شود. پیامد مهم این برداشت نادرست این خواهد بود که گروه های میانه رو نیز به گروه های تندرو و خشونت طلب تبدیل شوند. اثبات غیر منطقی بودن این طرز تلقی از اهداف کاربردی دیگر این مقاله است. رابین رایت در این باره می گوید: «می خواهم به اشتباهات سیاستمداران غربی اشاره کنم؛ سیاستمدارانی که با بنیادگرایی اسلامی به این دلیل روی مخالفت نشان می دهند که قادر به درک مبانی عقیدتی آن نیستند». (رایت، ۱۳۷۲: ۱۱) در این زمینه هالین کروتیس و وسترلاند هم معتقدند: «شاید برچسب زنی به مسلمانان و دیگر بنیادگرایان غیرمسیحی آسان باشد، اما پیدا کردن دلایل آکادمیک کافی برای آن دشوار است». (کیلی و مارفلیت، ۱۳۸۰: ۲۵۱)

۱-۴- پیشینه تحقیق

اگرچه کنکاش برای یافتن کتاب یا پایان نامه ای درباره تاثیر اندیشه های سلفی برگسترش اقدامات افراطی آنچنان که باید، نتیجه نداد و تاکنون تنها برخی نویسندگان در آثار خود مختصراً به این موضوع پرداخته اند، اما با جستجو در بین مقالات و نشریه ها می توان مطالبی که بطور تخصصی به افکار، آراء و تاثیرات منش سلفی بر جوامع مسلمانان خصوصاً حنبلیان و دانشجویان مذهبی مدارس اسلامی پرداخته باشند، دست یافت که ذیلاً تعدادی از این آثار معرفی می شوند؛ هرآیر دکمجیان در کتاب جنبشهای اسلامی در جهان عرب (بررسی پدیده بنیادگرایی) عوامل ظهور بنیادگرایی (دکمجیان، ۱۳۶۶: ۵) و تاریخ جنبشهای اسلام گرا (دکمجیان، ۱۳۶۶: ۱۷) و نیز طبقه بندی جوامع اسلامی (دکمجیان، ۱۳۶۶: ۹۳) را به طور مبسوط تشریح کرده است.

موضوع اسلام و اندیشه اصلاحی (صاحبی، ۱۳۶۷: ۱۱) افراط گرایی در فکر اصلاح طلبی (صاحبی، ۱۳۶۷: ۱۵) روش اصلاح در بینشهای انحرافی (صاحبی، ۱۳۶۷: ۳۰) و نیز وهابیت و اندیشه اصلاحی (صاحبی، ۱۳۶۷: ۶۸) مطالبی است برگرفته از کتاب اندیشه اصلاحی در نهضت‌های اسلامی اثر محمد جواد صاحبی.

همچنین این پژوهش از کتاب تروریسم در پاکستان، برای آشنایی با ساختار نظام سیاسی پاکستان (ترحمی، ۱۳۸۸: ۷۲) قومیتها (ترحمی، ۱۳۸۸: ۸۲) ساختار فرقه ای و گروه های فرقه گرای پاکستان (ترحمی، ۱۳۸۸: ۱۱۷ و ۱۱۹) و گروه های تروریستی در این کشور (ترحمی، ۱۳۸۸: ۲۲۰) بسیار بهره برده است. والتر رایش در فصل سوم از بخش دوم کتاب ریشه های تروریسم به انگیزه های ایدئولوژیکی و مذهبی تروریسم (رایش، ۱۳۸۱: ۸۱ تا ۱۱۳) پرداخته و در فصل هفتم همین بخش از کتاب مباحثی مانند ترور مقدس (رایش، ۱۳۸۱: ۲۰۳) تکلیف فراموش شده و گروه الجهاد (رایش، ۱۳۸۱: ۲۲۱) و نگرشی بر درون مایه ترور مقدس اسلامی (رایش، ۱۳۸۱: ۲۴۵) مطرح می نماید که مورد استفاده محقق قرار گرفته است. در فصل دوم کتاب تروریسم شناسی علی عبدالله خانی تئوری ها و نظرات برخی اندیشمندان سیاسی مانند آکس اشמיד، جوزف نای و والتر لاکوئر درباره تروریسم (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۳۵ تا ۵۷) و نیز ریشه های تروریسم (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۷۰ تا ۸۱)

بیان شده و در فصل پنجم تروریسم شناسی در اهل سنت (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۱۶۳) و موضوع ارباب و مفاهیم مشابه آن (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۱۷۴) مورد مطالعه قرار گرفته است.

کتاب بنیادهای فکری القاعده: تاثیرات اندیشه‌های وهابی- سلفی، نیز به بررسی آراء اکابر سلفیه همچون ابن تیمیه، مودودی، سید قطب (محمودیان، ۱۳۹۰: ۱۲۵ تا ۱۳۴) و تاثیرات اندیشه‌های سلفی - وهابی بر القاعده (محمودیان، ۱۳۹۰: ۱۱۵) پرداخته است. پژوهش‌ها و مطالعات تروریسم آخرین کتابی است که در این پژوهش از آن برای احاطه پژوهشگر بر مبحث تروریسم، افراط‌گرایی و خشونت از بعد نظری مورد توجه قرار گرفته است. (حاجیانی و ضمیری، ۱۳۸۹: ۴۷)

در زمینه مقالات و نشریات نیز مقالات "سلفی و سلفیگری" (سبحانی، اطلاعات، ۷ خرداد ۹۰) "ابن تیمیه، سلفی‌گری و القاعده" (ایرانی، رسالت، ۲۳ تیر ۱۳۸۹) "اصلاح‌دینی، سلفی‌گری و وهابیت"، (مردم سالاری، ۱۵ مهر ۱۳۸۲، صفحه ۱ ویژه‌نامه) "از بنیادگرایی تا اسلامگرایی" (حسین زاده، ۱۳۸۴: ۱۰۸) "لنین وهابیت: پدر معنوی آل سعود و حکومت سلفیها" (بابازاده، فرهنگ پویا) "۱۱ سپتامبر و تفسیر سلفی از اسلام" (جوان دیپلماتیک، ۱۳۸۴: ۳) "سلفیگری، وهابیت و تشیع" (مسجد، ۱۳۸۲: ۳۰) بخشی از مقالات وزینی است که برای تبیین موضوع پژوهش و اثبات فرضیه مطرح شده از آنها به غایت استفاده شده است.

۱-۵- سوال اصلی تحقیق

سوال اصلی پژوهش حاضر این است که علیرغم تاکید کتاب آسمانی مسلمانان به برتری صلح بر جنگ و خون‌ریزی و آزادی انسانها در انتخاب دین و آیین، چرا اندیشه‌های سلفی که داعیه پیروی از تعالیم ناب اسلام را دارند، به افزایش خشونت، افراط‌گرایی، تعصبات مذهبی، فرقه‌گرایی و تحمیل قرائت‌های خود ساخته از دین دامن می‌زنند؟

۱-۶- فرضیه تحقیق

فرضیه مورد نظر در این تحقیق این است که افراط‌گرایی و خشونت طلبی نتیجه جزم‌اندیشی برخی رهبران سلفی در تبیین اسلام سیاسی برای پیروانشان است و از آنجا که رفتار سیاسی خشونت

بار این جریان‌ها همواره با شدت و ضعف توأم بوده است می‌توان فرض کرد که قدرت طلبی و میل به ایفای نقش در عرصه‌های سیاسی از عواملی است که بر افراط‌گرایی آنان تأثیر مستقیم داشته است.

۱-۷- تعریف اصطلاحی مفاهیم

۱-۷-۱- سلفیه :

در لغت، ماده مصدر صناعی از کلمه « سُلْف » است که به آخرش یای نسبت، همراه با هاء اضافه شده و از نظر معنا، برخی آن را به معنای "پدران گذشته" دانسته و برخی دیگر بر همه پدران و اقربای یک فرد، که از نظر زمانی یا فضیلت، بر او مقدم هستند، اطلاق کرده‌اند. (بداشتی، ۱۳۸۶: ۱۵۸) جوهری در تعریف این واژه می‌گوید: «سلف به معنای گذشته و قوم سلاف یعنی جماعت پیشی گیرنده و سلف مرد؛ یعنی پدران و اجداد پیشین او». (جوهری، ۱۳۶۸: ۱۳۷۶) نتیجه آنکه واژه سلف در لغت به معنای گذشتگان و پیشی‌گیرندگان است. برای این واژه معانی اصطلاحی متعددی نیز بیان شده است.

رمضان البوطی معتقد است، لغت سلف به تقدیم زمانی اشاره دارد. معنای لغوی سلف یک معنای نسبی است چون هر زمان نسبت به زمان‌های آینده که پس از آن به وجود می‌آیند، سلف و نسبت به زمان‌هایی که قبل از آن به وقوع پیوسته و گذشته است، خلف محسوب می‌شود. وی می‌نویسد: «سلف همان سه قرن نخست از حیات امت اسلامی است.» (البوطی، ۲۰۰۵: ۹) برخی نیز سلفیگری را به معنی تقلید از گذشتگان، کهنه‌پرستی یا تقلید کورکورانه از مردگان دانسته و سلفیه را نام فرقه‌ای که تمسک به دین اسلام بسته، خود را پیرو سلف صالح می‌دانند و در رفتار و اعتقادات خود، سعی بر تابعیت از پیامبر اسلام، صحابه و تابعین دارند، می‌دانند. آنان معتقدند که عقاید اسلامی باید به همان نحو بیان شوند که در عصر صحابه و تابعین مطرح بوده است و علما نباید به طرح ادله‌ای غیر از آنچه قرآن در اختیار می‌گذارد، بپردازند. در اندیشه سلفیون، اسلوب‌های عقلی و منطقی جایگاهی ندارد و تنها نصوص قرآن، احادیث و نیز ادله مفهوم از نص قرآن برای آنان حجیت دارد.

سلفی‌گری در جهان اسلام نوظهور و بدون پیشینه نیست. از یک جهت می‌توان سابقه آن را به گرایش‌های ظاهرگرا در سده اول هجری و اختلاف بر سر تفسیر قرآن رساند. در سده اول برخی از صحابه مخالف هرگونه تفسیر یا تبیین قرآن بوده و صرفاً بر قرائت و فهم ظاهری نص تأکید می‌کردند. این فرقه از آغاز قرن چهاردهم، سرزبان‌ها افتاد و گروهی آن را به عنوان "دین" و "مذهب" برگزیده و خود را "سلفی" نامیدند و برخی آن را "روش فکری" برای رسیدن به حقیقت اسلام دانستند. (سبحانی، ۱۳۹۰: ۶) در این نوشتار مقصود از سلفیه رویکردی است محافظه‌کارانه که سرچشمه‌های اساسی اعتقادات را در قرآن و سنت و رفتار صحابه می‌جوید، به ظاهر قرآن معتقد است، از اجتهاد پرهیز دارد، بی‌آنکه نیازمند تأمل عقلی باشد. سلفی‌گری به این معنا ریشه در افکار احمد بن حنبل، ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب دارد.

این پدیده بیش از هرچیز نوعی جریان در تاریخ متأخر اسلامی است که در عین ارتزاق از سلف‌گرایی، مبتنی بر مناسبات خاصی از قدرت سیاسی بارویکرد منحصر به فرد است که در معنای کلان بر تمامی رهیافت‌ها و جریان‌های ایدئولوژیک "دولتی" و "غیردولتی" قابل اطلاق است، که در صدد تجدید خلافت و برساختن جوامع سنی مذهب بر پایه قرائت سلفی از اسلام می‌باشد. در تعریف عملیاتی از مفهوم سلفی‌گری می‌توان آن را مقوله‌ای مشکک و دارای مراتب دانست که در عالم خارج، طیف وسیعی از سلفی‌گری سنتی و معتدل تا سلفی‌گری افراطی را در بر می‌گیرد. یکی از مختصات جریان سلفی‌گری و محیط ادراکی آن "فرقه‌گرایی خود بنیاد و مخرب" است، خود بنیاد از آن روکه این جریان با تفسیر انحصار طلبانه از "فرقه ناجیه" مبدع ارزش‌ها و باورهای جدید، ذیل سلفی‌گری است که اکثریت مسلمانان آن را خلاف کتاب و سنت می‌دانند و مخرب به این دلیل که این جریان با تکفیر فرق اسلامی و حتی جوامع مسلمان در قالب ماموریت خاص به اقدام تخریبی علیه آنها مبادرت نموده و آن را مقدس می‌شمارد. (سیدنژاد، ۱۳۸۹: ۹۸)

آنان در روش شناخت نقل‌گرا و در فهم نقل، ظاهرگرا هستند. عقل را شایسته فهم مسائل الهی ندانسته و رسالتش را تنها فهم درست سخنان سلف می‌دانند. بر مبنای هستی‌شناسی سلفیه، خدا موجودی آسمانی و نشسته بر عرش در آسمان هفتم است که در قیامت به چشم سر دیده

خواهد شد. آنان در تفسیر اینگونه صفات الهی از حیث معنا شناسی به تبعیت از اهل اثر و اصحاب حدیث بر اساس اصل ظاهرگرایی در قرآن و سنت عمل می کنند و به تاویل نمی پردازند در نتیجه مبانی سلفیه در توحید همواره به خامه نقد کشیده شده است. (بداشتی، ۱۳۸۲: ۱۶۹)

همچنین حساسیت روی هویت و ترمینولوژی شیعی از جمله بارزترین نقاط اشتراک طیف ها و گرایش های مختلف سلفی گری است. با این تفاوت که طیف معتدل آن، شیعیان را مسلمانان منحرف بدعت گذار می نامند که احیانا جوامع سنی در معرض تهدید و هجمه آنها قرار می گیرند، اما طیف افراطی بی واهمه تشیع را دین خودساخته می خوانند. (سیدنژاد، ۱۳۸۹: ۱۰۷) برای مثال زرقاوی شیعیان را مهمترین دشمن معرفی کرده و مقابله با آنان را حتی بر مبارزه با صلیبی ها ترجیح می داد: « دشمنان ما چهار گروهند، آمریکایی ها، کردها، دولت عراق و شیعیان. از نظر ما گروه اخیر کلید تحولات سیاسی عراق است. به این معنا که اگر ما عمق دینی، سیاسی و نظامی آنها را مورد هدف قرار دهیم، آنها نیز تحریک می شوند و خوی وحشی گری خود را به اهل سنت نشان می دهند. اگر در این طرح موفق شویم می توان گفت توانسته ایم اهل سنت غافل را نسبت به این گروه آگاه کنیم». (سیدنژاد، ۱۳۸۹: ۱۰۴)

در میان ملت ها و نحله ها، سلفیه ویژگی و امتیاز خاصی برای خویش در پاسداری از توحید قائل است و بر مبنای دیدگاه های خاص در تفسیر توحید، بسیاری از مسلمانان غیرسلفی را اهل شرک و بدعت می داند. سلفیه به رهبری فکری ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب و با پیروی از ایده های اهل حدیث بویژه احمد بن حنبل، تنها خود را اهل سنت دانسته و بقیه فرق و گروه های فکری در حوزه اسلامی، اعم از حکما، متکلمان و عارفان را اهل بدعت و ضلالت می دانند. (بداشتی، ۱۳۸۲: ۱۷۰) در بطن اصول فکری سلفی گری اموری از قبیل خشونت فوق العاده، تحمیل عقیده، تعصب شدید، جمود و مخالفت با پدیده های نوین، ضعف منطق و برداشت از قرآن و عدم آشنایی با ارزش های فرهنگی نهفته است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۵) که ترکیب آنها با عواملی نظیر ادبار افکار عمومی، همراه با محدودیت های رسمی منطقه ای و بین المللی، دورنمای این جریان ها را رو به افول ترسیم می کند. (سیدنژاد، ۱۳۸۹: ۱۰۵)